

LITERACY
OG SPROG

literacy.dk

Nationalt Videncenter for Læsning

INTRODUKTION TIL DAVID BARTON: LITERACY. INTRODUKTION TIL DET SKREVNE SPROGS ØKOLOGI. KAPITEL 5: "LITERACY OG SPROG".

 [AF BETTINA BUCH](#)¹, LEKTOR, PH.D., UCSJ.

Kapitlet er det femte i Bartons anden udgave af hans hovedværk om literacy, oprindeligt fra 1996. I denne anden udgave tager Barton endnu en gang fat i begrebet literacy, men nu med flere opdaterede vinkler, idet bogen er skrevet efter det epokegørende arbejde, The New London Group² påbegyndte i løbet af 1990'erne.

Tekstens placering i bogen

Barton ønsker med bogen *Literacy* at give et samlet, men også nyt, perspektiv på begrebet literacy. Her skal man vide, at Barton taler sig op imod den daværende gængse opfattelse af begrebet, der især var funderet i et kognitivt literacysyn. Det nye ligger altså i at indtænke et bredere literacysyn eller måske snarere at indtænke, at der kan anlægges mange forskellige syn på begrebet. Han skriver selv i forordet, at han forsøger at give et alternativ til det meget snævre og

¹ Bettina Buch er lektor i dansk på læreruddannelsen ved UC Sjælland og ph.d. og ekstern lektor ved DPU, Aarhus Universitet. Hun forsker og underviser i blandt andet literacy og lingvistik i grundskolen og på erhvervsuddannelserne.

² The New London Group er en forskergruppe, som i 1996 formulerede en lang række af de forskningsspørgsmål, som literacy-forskningen siden har været optaget af, bl.a. globalisering, teknologi samt kulturel og social diversitet.

tekniske syn på læsning og skrivning, der indtil nu har domineret feltets diskussioner (Barton, 2007: iix). Barton anlægger det, jeg vil kalde et sociokulturelt syn på literacybegrebet, og undersøger forhold som literacydefinitioner, literacy i sociale sammenhænge, literacy og sprog, literacy og forskning, literacy i skolen og voksenliteracy. I bogen når Barton naturligvis ikke lige meget i dybden med alle forhold, men en af de ting, der er centralt for ham, er netop begrebet 'ecology'. Det er dette begreb, der binder kapitlerne sammen.

Literacy skal altså anskues som et fænomen, der så at sige binder sprog, læsning, skrivning og de sociale sammenhænge, det anvendes i, sammen.

Barton taler om *the ecology of language*, sprogets økologi. Ved 'økologi' forstår han ikke 'bæredygtighed', men snarere det, at organismer i et miljø så at sige hører sammen og er bundet til hinanden i en gensidig afhængighed. Sprogets økologi, altså det at se på sproget med en økologi-metafor, betyder altså, at sproget ikke kan stå alene, og at undersøgelser af sprog derfor heller ikke kan stå alene. Sprog er funderet i den kontekst, det indgår i, og det er netop Bartons ærinde at beskrive både sprogets mangfoldighed og de kontekstuelle elementer, det indgår i, samt at pege på, at man må undersøge alle disse forhold, når man interesserer sig for sprog og sprogbrug. Herunder også for læsning og skrivning. Literacy skal altså anskues som et fænomen, der så at sige binder sprog, læsning, skrivning og de sociale sammenhænge, det anvendes i, sammen. Det er dette syn på literacy, vi i dag omtaler som et sociokulturelt literacysyn.

Barton slutter af med at påpege, at literacy ikke skal betragtes som blot og bar individuelle kompetencer, men netop, med økologi-metaforen som udgangspunkt, som noget, man 'gør' i fællesskab. Literacyforskningen skal derfor undersøge literacypraksisser og ikke individuelle kompetencer.

Kapitlets sigte

Barton giver i dette og de to følgende kapitler i bogen sit bud på, hvordan man kan forstå literacy og sprog, og på hvilken måde han derved forstår sprog som begreb, og i kapitel fem her særligt, hvordan literacy skal ses som en del af, eller som indlejret i, sproget.

Dette gør han ved først og fremmest at gøre rede for sin egen forståelse af, hvad sprog overhovedet er for noget og derefter ved særligt at zoome ind på, hvad specielt læsning egentlig betyder. Han slutter kapitlet af med at udrede, hvorfor han mener, literacy kan ses som det, der medierer menneskelige aktiviteter.

Barton lægger ud med at referere til den skelnen, han tidligere i bogen har sat op mellem på den ene side en strukturalistisk forståelse af sprog og på den anden side en konstruktivistisk forståelse af sprog. Denne skelnen er ganske traditionel og er baseret på dikotomien mellem en strukturalistisk hhv. en funktionalistisk opfattelse af sproget. Den første opfattelse fokuserer på sprog som struktur, og som Barton så rigtigt skriver, har forskningen inden for denne sprogforståelse fokuseret på at undersøge sprogets strukturer. Et eksempel på dette kunne være undersøgelser af et sprogs grammatiske strukturer som f.eks. rækkefølgen af sætningselementer i sætningen og betydningen heraf. Heroverfor står en funktionalistisk sprogopfattelse, hvor det, der interesserer, snarere er, hvordan mennesker bruger sproget,

og hvordan sproget derfor kommer til at se ud. Hallidays Systemisk Funktionelle Lingvistik ³ hører til denne sidste måde at forstå sprog på. En konstruktivistisk sprogopfattelse må siges også at være funktionalistisk.

Efter at have placeret sig her går Barton over til at forklare sit syn på forskellen mellem begreberne genre og register. Her bliver kapitlet sværere, for det er i forvejen ikke let at lave en klar skelnen mellem de to begreber, hvilket Barton da også skriver, men i afsnittet gør han forsøget. Barton taler om registre, når han definerer forskellige former for mundtligt sprog, mens han taler om genre, når han definerer forskellige former for skrevet sprog. Dette er dog noget, der slet ikke er konsensus omkring, hvilket Barton også gør rede for. Nogle bruger snarere begreberne i flæng, og nogle bruger begrebet genre som mere overordnet i forhold til begrebet register.

Men to centrale pointer skal man læse ud af Bartons tekst. Den ene er, at der er forskellige former for sprog, som er tilpasset den situation, sproget bruges i. Det betyder, at man taler forskelligt om det samme emne, alt efter om man f.eks. står i en undervisningssituation i klassen, eller man sidder hjemme omkring spisebordet i gode venners lag. Sprogpuljen, der så at sige trækkes fra, er den samme, men de sproglige valg, man træffer, er forskellige alt efter situation. Dette vil nogle omtale som register, andre vil bruge begrebet genre om det samme.

Det andet, man skal læse ud af Bartons tekst, er, at genrer er socialt konstruerede konventioner. Det betyder, at genrer ikke bare er tekststrukturer, men noget, der gøres med sproget i forskellige situationer. Her skal man altså være opmærksom på, at Barton læner sig op ad et retorisk genrebegreb eller måske snarere Sydney-skolens genrebegreb ⁴, der er udviklet i en australsk kontekst. Disse adskiller sig fra det traditionelle genrebegreb, de fleste nok kender fra f.eks. litteraturundervisningen. Litteraturundervisningens genrebegreb er et snævert genrebegreb, der primært handler om tekststruktur. Sydney-skolens genrebegreb er meget mere end litterære genrer. Genre er noget, der skabes i en social sammenhæng, og som vi så at sige fastholder og udvikler i brug. Dette passer rigtig godt til Bartons syn på sprog som noget, der konstrueres, for så kan man sige, at genrer også er noget, vi konstruerer i fællesskab.

I en passage advarer Barton imod, at denne måde at forstå genre på ikke stivner i en normativ formalisme, hvor han netop påpeger, at man ikke kan gøre genre til et spørgsmål om tekststruktur. Han refererer til den såkaldte genredebat, der netop var en langvarig og ophedet diskussion om, hvorvidt man kan undervise i genrer som faste strukturer, som elever kan lære at skrive efter. Dette er, i hvert fald hvis man ikke er meget opmærksom, en risiko, hvis man underviser i det, vi i Danmark omtaler som "den australske genrepædagogik".

Når Barton taler om, at sproget bruges på forskellige måder, alt efter hvilken situation det bruges i, så taler han i virkeligheden om sproget som diskurs. Det er netop forskellige diskurser, der bestemmer, hvordan sproget bruges. Han påpeger derfor også, at det, elever i virkeligheden skal lære, når de skal lære det sprog, der bruges i fag eller faglige diskurser, ikke så meget er selve ordforrådet, men snarere de diskurser, man skal lære at begå sig indenfor. Diskursbegrebet rummer derfor, for Barton, ikke kun det, at man taler på bestemte måder i forskellige situationer, men også at man opfører sig på bestemte måder i bestemte situationer. Denne måde at forstå begrebet diskurs på har Barton fra James Paul Gee, der netop taler om, at man 'gør' forskellige Diskurser ⁵. Situationer inden for samme diskurs omtaler Barton som diskursfællesskaber, og inden for sådanne diskursfællesskaber har man

³ *Britiske M.A.K. Halliday er ophavsmanden til den systemisk funktionelle lingvistik (SFL), som er en teori om sprog baseret på et funktionelt og kommunikativt syn på sprog.*

⁴ *Sydney-skolens genrebegreb er især beskrevet af James R. Martin og er et resultat af en række større undersøgelser af skrivepædagogiske praksisser i den australske skole i 1980'erne. Martins undersøgelser lagde grunden til det arbejde, vi nu kalder australsk genrepædagogik, som består dels af en teori om og beskrivelse af curriculum-genrer, dvs. de faktiske, tekstmæssige krav, der er til skolebørn i undervisningen, og dels en metodik til undervisning i dem.*

⁵ *Gee skelner mellem diskurs med stort og lille 'D'. Med stort 'D' betyder Diskurs for Gee netop sådanne sammenhænge, som mennesker tilhører og 'gør' sig indenfor*

en fælles forståelse for, ikke bare hvilket sprog man benytter, men også hvordan man benytter det. Sproget binder folk sammen, skriver Barton, hvilket understreger metaforen om sprogets økologi.

Det, Barton vil sige med alt dette, er, at forskellige måder at bruge sproget på ikke kun har at gøre med sprogets form inden for bestemte genrer eller registre, det har også noget at gøre med, at sprogets brug på samme tid organiserer både viden og relationer mellem dem, der kommunikerer. Med dette udsagn placerer Barton sig ganske tæt op ad Hallidays syn på sprog.

Set i sammenhæng med begrebet literacy bliver dette ganske interessant. For Barton bliver det jo nemlig sådan, at hvis man vil undersøge literacy, så skal man undersøge både teksten og den sociale praksis, der er omkring teksten. For teksten er jo opstået inden for en bestemt diskurs, som gør, at den skal forstås i netop denne sammenhæng.

Barton uddyber, hvad han mener med at læse en tekst og kommer i forlængelse af tankegangen i resten af bogen og i kapitlet indtil nu frem til, at læsning er mere end blot den kognitive optagelse af tekstens mening, det er snarere en socialt konstrueret akt, hvor man konstruerer tekstens mening inden for den diskurs, den læses i. Derfor, siger Barton, findes der også forskellige praksisser, der vil resultere i forskellige måder at læse på. Man kan derfor ikke bare tale om det 'at læse' som en kognitiv proces, som noget ensartet på tværs af forskellige diskurser, men må se læsning som noget, der skifter med hensyn til både diskurser og i øvrigt også over tid.

Ud over at undersøge teksten og dens kontekst bliver det også vigtigt for Barton at undersøge den måde, læseren positioneres på i teksten, og især hvordan læseren rent faktisk bruger teksten. Man kan som læser benytte teksten, som den er tænkt, eller man kan vælge at bruge den til noget andet, og her lægger Barton vægt på, at læseren selv vælger og kan vælge sin læsemåde. Dette er igen affødt af, at teksten bruges inden for en bestemt diskursiv ramme, og for Barton bliver dette til det, han senere kommer til at omtale som literacy practices, literacypraksisser.

For Barton bliver det jo nemlig sådan, at hvis man vil undersøge literacy, så skal man undersøge teksten og den sociale praksis, der er omkring teksten.

